

לשון וסגנון

על החייאתה הגמורה של העברית

למה לא נגזור נקוד על הספרות?
(ח.ג. ביאליק בישיבת ועד הלשון תר"ץ)

בשאלת הכתיב העברי דנו כמה פעמים דיון עיוני-מחקרי, ודיון כזה כך גורלו, כנראה, עיתעלם בסופו מהבחנת המציאות, אסכי זו שימשה לו נקודת-מוצא בראשיתו. נסכם איפוא בדברים קצרים, מסודרים סידור הגיוני כל מה שיש להשמיע בשאלת הכתיב העברי:

לציבור תרבותי בימינו יש ליתן כתיב, שתהיה בו וקאליוזיה גמורה; בעברית המנוקדת יש וק' אליזיה מפליאה בדייקנותה, אך על דרך ההדפסה המנוקדת והכתיבה המנוקדת יש מכשולים וקושי; הכתיב העברי ה"חסר", בלי ניקוד, מטעה; הכתיב ה"מלא" מטעה ועתידי להטעות גם הוא. ועל כן? — על כן, כמדומה, יש להחליט: להסיר את המכשולים, שהם אך ורק טכניים, והכתיב המנוקד, שהוא כקובל ואפילו מקודש בעם, יאפשר את הקריאה המדויקת אפילו לעס-הארץ, אפילו לנכרי, אם אך מכיר הוא צורת אות בעברית. — אך להחליטה כזו לא הגיעו עדיין, מפני... מפני שיש כבר, "מסורת" לכתיב "מלא" ומפני ש... הניקוד חכמה קשה ומסובכה, יחונת המנקדים בכלל היתה רק שיפור הקריאה המדייקת בכתיב ה"חסר" של כתבי הקודש וכו' וכו', אבל הניקוד נשאר "חכמה קשה ומסובכה" רק מפני שאין עדיין קשר מציאותי, טבעי-הכרחי בינו ובין העברית כמו בין הווקאלים ושפה חיה אחרת, ומורים כיכסרים יכולים להעיד מתוך הנסיון (יכול להעיד גם כותב טורים אלה, כמי שהיה מורה בגמנסיה ביריסה) שאפשר להקנות לתלמידים ידיעה מעשית הגינה בניקוד באופן לא מסובך כלל, וכונת המנקדים? — לא כוונתם הקדומה צריכה לעניין אותנו אלא העובדה, שמלים מנוקדות נקראות בדיוק גמור אפילו על ידי מי שאינו מבין כלל את פירושו, ובינע ל"מסורת" אשר לכתיב ה"מלא" — דוקא מתוך הוקרת ה"מסורת" לא נחלל את זכרה במעשים לא מתאימים. בן השומר מתוך הוקרה גם על כל סלאי שבבגדי הריו הנפטרים, לא ישים בכל זאת סלאי כזה על בגדי עצמו, לבל יביטו עליו בלעג. הכתיב ה"מלא" לא התפתח, מפני שחסרה בו תאית ההפראה הגנוזה, זו שבאה לידי גילוי מוצלח כל כך בניקוד הדייקני, ועל כן גם נשאר במשך הדורות רק כעין סלאי על גבי השפה, "מסורת" — זוהי הסיסה גנוזה-חיונית ממעמקי העבר ולא שרידים הניסוים של העבר, לכתב העברי הקדמון, כתב הרעץ, לא עצה זכות ה"מסורת", זכות הספרים הקדושים הנכתבי בה, ובקדומים היו נדוידים גם בכתיב, נדוודי נכיה להקלת הקריאה על ידי שימוש באותיות א' ה' ו' כאמות קריאה; אך דוקא כאן באה לידי גילוי ה"מסורת", תסיסת הראשוניות המרוסנת-האחדותית של העברים, לראות בכול, גם באותיות השורש של השפה ריכוז אחדותי ולא הקלשה ופיזור. הניקוד המפלא בדייקנותו שומר איפוא לא על כתיב "חסר"

אלא על כתיב אחידות מרוכז, מסורתית מורשתית.

נזכור איפוא, הקלשת השורש של המלה העברית על ידי כתיב מלא וממולא ניגוד גמור הוא לעצם מהותה הדיבורית-המרוכזת, וגם את הקלת הקריאה הנכונה לא נקבל על ידי כך, מספיק כאן להזכיר את המלה גוביינא (על משקל פורקנא, אומדנא), שכבר עט כולם מבטאים בה את ה' בפתח (יש ניקוד כזה אפילו במלונים); ואולי עוד נזכיר כאן אותה הדג' מה "חותכת" מלפני שבע-עשרה או שמונה-עשרה שנה: שאלתי אז את חברי ועד הלשון בתל-אביב, איך יש לנקד "קבצני" (סמיכות מן "קבצנים", מלה ידועה גם לכל דוברי אידיש) והתשובה היתה לרוב שתיקה... רק "גזירת ניקוד על הספרות" תכריח סוף-סוף את המומחים להבהיר כמה דיוקים לשוניים, שהם מעורפלים או חסרים עדיין בספרי הדקדוק; אך לא כאן המקום להאריך על כך, ובכלל, עלינו למעט הפעם בכל מיני דיונים ועיונים מופשטים — מציאות גורלית נפלאה, אך גם חמורה מתבלטת לעינינו! עלו ועולים ומוכרחים לעלות למדינת ישראל מאות אלפי פליטי גולה ושבי גולה, ויש הכרח חמור ומחמיר למהר ולהקנות להם את הדיבור העברי והקריאה העברית, למען יתמזגו כולם, כבימי קדם, מזיגה תרבותית מבורכה בארצם — וצו ההכרח הזה: "לגזור ניקוד" לא רק על הספרות אל על כל מודעה בר-חוב! — מודעות ברחוב על גבי לוחות באותיות גדולות מנוקדות יענינו גם את מעוטי הידיעה בעבר-רית, יענינו במלים אחדות ברורות להם ויעוררום לבקש פתרון גם למלים אחרות; יתרגלו ככה מתוך גמגום דיבורי עברי לקריאת מודעות ויבואו — ככה גם לידי קריאה בעתונים המנוקדים — ולא ימצא עוד במדינת ישראל אף אחד מושפל-מדוכדך, בעברו ליד לוחות באותיות עבריות גדולות, הקריאה הפשוטה של צירוף המלים היא כבכתב חרטומים!

מן הניקוד נרחיק את כל סלסולי הפלפול של הנקדנים המאוחרים ונשאיר ממנו רק את המועיל לקריאה מדויקת, כן גם נרחיק, או נכון יותר, נסלק את המכשול הווקאלי של קמץ גדול וקמץ קטן, שהם שווים בסימונם ושונים בקולם, מתקבל מאוד על הדעת, כי יצא כאן שיבוש בסימון התנועות האלה. התנועה הגדולה חולם סומנה ונשארה מסומנת בניקודה על האות, אבל התנועה הקטנה של החולם סומנה, כנראה, בקדומים בנקודה תחת האות, וכדי להבדילה מן החיריק מתחו עליה קו מאוזן כך ■■■ ורק במשך הזמן חוברת בטעות הנקודה לקו ויצא קמץ קטן, אפשר איפוא לחדש הברל זה.

ואת המכשולים הטכניים מההדפסה בניקוד הרחיק כותב הטורים האלה, לפני עשרים שנה ראיתי חובה לעצמי, כמי שעסק רוב ימיו בהוראה עברית, להתחיל בעבודה קשה וממושכת, שהיתה אחר כך גם מיגעת ביותר, כדי לאפשר הדפסה קלה ומהירה בניקוד, יצקו על פי תכניתי סימני סידור מיוחדים (ד. בן-גוריון בעזרת הד"ר מ. זמורה גם קבל פטנט על כך בשביל ההסתדרות), בנו אחר כך על פי תכניתי בבית הספר ע"ש מכס פיין (בעזרה כספית מצד מוסד ביאליק, ד. בן-גוריון וד. רמז, בהשגחתו שהטכנית של המנהל, המהנדס מ. פלדשטיין ובמבחינים אחרי מבחנים ושיפורים אחרי שיפורים מצד) תבנית למכונת פיזור וחלקי תבנית למכונת סידור; מ. פלדשטיין, ד. רמז ובמקצת גם א. א. בדש היו עדים לעמלי הממושך, המדדק, וכיום — כיום ראיתי סוף-סוף חובה לעצמי למסור את כל מה שרשמתי כאן לידיעת הטובים והנאמנים בקרבנו, למען יצאו ויתבעו תשובה ברורה ומחייבת מכל מי שאפשר לתבוע זאת בתוקף התחייבותו כלפינו התחייבות כמשלתית, תחיקת-מדינית וכדומה לכך — "למה לא נגזור ניקוד?"

למה לא נכניס חיוניות ווקאלית לכתיב העברי בדומה לכתיב של כל שפה חיה?

וכדי להרחיק הטרדה יתרה גם בניקוד שבכתבי-יד הבאתי ב"לשוננו" כרך ג', צד 55 (שם, צד 76 באו דברי ביאליק הרשומים למעלה) דוגמאות אחדות לכתיבת הניקוד בקוים ישרים, מלוכנסים ומתעגלים (בהדפסתם באו שם שיבושים קלים), ויש רק לעבוע פרס לאמני הגראפיקה, שיביאו לפנינו דוגמאות משיכלולת של כתיבת אותם הקוים למטה

ביחד עם האותיות שעל גביהם תהי העברית דומה בכל סימני הווקאלים לכל שפה חיה אחרת!